

ERDEMLİ YÖRÜK KADINLARINDA EL DOKUMACILIĞI VE BU GELENEĞİN TURİZME KAZANDIRILMASI

HAND-WEAVING OF THE NOMADIC WOMEN AND GAINED THIS TRADITION TO THE TOURISM

Aslı BALI*

ÖZ: Kültür turizmi bir bölgenin var olan değerlerinin tanıtılması bakımından oldukça önemlidir. Erdemli ilçesinin kültür turizmi açısından potansiyel kaynak değerlerinin tespiti ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bölgede yaşayan Yörük kültürünün derin izleri bu bağlamda yol gösterici bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada söz konusu kültürün içinde yaşayan kadınlara ait el dokumalarının tespit edilmesi ve kültür turizmine kazandırılması ve böylelikle bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmasına katkı sağlaması için yapılabilecek çalışmalar ele alınmıştır. Değişen yaşamsal ihtiyaçlarla beraber sürekli olarak değişim ve gelişim göstermekte olan dokumalar, sosyal, ekonomik, kültürel ve dini değerlerden etkilenecek şekilde ortaya çıkmıştır. Bölgenin geçmişi ve geleceği arasında köprü kuran el üretimi dokumalar, çeşitli biçimlerde değerlendirilerek bölgenin kalkınmasına yardımcı olacaktır. Çalışma, araştırma sahası olarak Erdemli ilçe sınırları içinde bulunan köylerle sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında ise yalnızca bu bölgedeki Yörük kadınlarının el dokuma ürünleri olarak çadır, halı-kilim-çul, çuval, heybe ve kolan değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yörük, Erdemli, el dokumaları, kültür turizmi.

ABSTRACT: Cultural tourism is very important for the introduction of value that exists in the region. Identification of potential value for Erdemli culture tourism resource and needs to be evaluated. Deep traces of nomads living in the region culture plays a guiding role in this context. In this study, the identification of hand woven by women who live in the culture and tourism, thereby contributing to the region's economic and cultural work that can be done to contribute to the socio-cultural development are discussed. Fabrics which have been in constant change and development together with the vital needs of the changing social, economic, emerged influenced by cultural and religious values. It builds bridges between the region's history and future of hand-woven production will help the development of the region evaluated in various ways. The study was limited of Erdemli village located within district boundaries as field research. The scope of the study only hand-woven products of the nomadic women in this tent, carpet-rug-gunny sacks, saddle and girth were assessed.

Keywords: Nomad, Erdemli, hand weaving, cultural tourism.

1. Giriş

İnsanların kendilerini, yaşadıkları çevreyi ve evreni anlamlandırma çabası, onları yaşam, edim ve ilişkiler hakkında soru sormaya iter. Bu

* Dr. Öğretim Üyesi - Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Mersin - asliagcalar@hotmail.com

This article was checked by Turnitin.

sorulara verilen cevapların oluşturduğu inanç ve görüşler hem bireysel hem de toplumsal yaşamı düzenleyen âdet, gelenek ve ritüelleri biçimlendirir. Bu biçimlenişin tümü ise kültürü oluşturur. Bu kültür, kuşaklar arası aktarım yoluyla varlığına devam eder.

Sahip olduğumuz kültürel miras, atalarımızın binlerce yıllık yaşam deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının bugüne ulaşmayı başarmış kalıntıları olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda geçmişin izlerini taşıyan kültürel mirasımız, kimliğimizle, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut olan ve olmayan varlıkların ve değerlerin tümüdür (Deniz, 2012: 34) denilebilir. Bu mirasın korunması, yaşatılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Turizm, bu kültürel mirasın yaşama şansı bulabileceği alanlardan biridir.

Turistik ürün çeşitlendirilmesinde, marka yaratılmasında en etkili rolü kültürel miras oynamaktadır. Başka bir söyleyişle, talep yaratma, talep çeşitlendirme, turistik ürün yaratma ve ürün çeşitlendirmede kültürel turizm ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Turizm ve kültürel miraslarımızdan biri olan el sanatları ortak bir çalışmada olumlu sonuçlar doğurabilecek bir işbirliği potansiyeline sahiptir. Bu nedenle halkbilim çalışmalarının başlıca konularından birisi olan el sanatları, sosyal bilimcilerin üzerinde durduğu disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bu çalışmada Erdemli Yörük kadın üretimleri arasında yer alan el dokumalarının turizme kazandırılmasının gerekliliği ve yöntemleri üzerinde durulmuştur.

2. Erdemli Yörükleri

Geçimi tamamen hayvancılığa bağlı, kışı sahil veya ılıman iklimde, yazı yaylada geçiren büyüklü küçüklü gruplar halinde yaşayan topluluklara “Yörük” denir (Bali, 2015: 54). Yörüklük, ülkemizde toplam nüfusları hakkında hiçbir zaman kesin bilgilere sahip olmadığımız, zaman içinde varlıkları giderek azalan, toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan çadır hayatı yaşayan, üyeleri arasında akrabalık bağları bulunan ve geçim kaynağını çoğunlukla hayvancılığın oluşturduğu göçebe ya da yarı göçebe toplulukların yaşama biçimidir.

Yörüklerin sosyal yaşamı pek çok bakımdan geleneksel kültür yapısını koruyan bir görünüme sahiptir. Bunun yanında son yıllarda hızlı bir sosyal ve kültürel değişim sürecinin yaşandığı da bir gerçektir. Bu süreç içinde sosyal ve kültürel içerikli birçok değer, kurumun ve hayat tarzının kaybolduğu da görülmektedir. Buna rağmen Yörükler, sosyal yaşamlarını düzenleyen birçok konuda yerleşiklere göre geleneklerine daha bağlı bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yörüklerin bir başka özelliği de özgür yaşam tarzlarıdır. Bu yaşam içerisinde kadınların da oldukça özgür oldukları açıkça görülür. Yörük yaşantısında kaçgöçe yer yoktur. Fes, çarşaf, peçe bu yaşam biçimine hiç girmemiştir. Kadınlar pek çok konuda tam anlamıyla söz sahibidir. Örneğin

kız verileceğinde son söz kadındadır. Haremlik selamlık da bu yaşam biçiminin doğasına aykırıdır. İş zamanları dışında kadınlar, erkekler, çocuklar hep bir aradadır. Böyle zamanlarda türküler söylenir, fıkralar anlatılır, sohbetler yapılır. Anlatılan fıkraların bir kısmı müstehcen içeriklidir ancak bu kimseyi rahatsız etmez (Soylu, 1997: 8-9). Özetle söyleyecek olursak Yörüklerin inanç dünyaları yalındır, biçimselliğe ve ayrıntıya yer verilmez.

Yörüklerde çadırın yönetimi genellikle evin en yaşlı kadınındadır. Bu yaşam tarzında kadın evin ayakta kalmasını sağlayan, kilimi, çadırı, heybeyi dokuyan, hayvanlardan süt sağan, giysileri diken ve keçiden, koyundan kırkılan yünü, kılı temizleyip eğiren, boyayan ve çeşitli motiflere dönüştüren kişi olarak son derece önemli bir yere sahiptir (Seyirci, 1996: 199).

Yörükler, genel olarak kendi ihtiyacını kendi üreten bir yapıdadır. Bunun dışında kalan ihtiyaçlarını ise yine kendi ürettiklerini satarak elde ettikleri gelirle satın alırlar. Bu bağlamda eskiden Yörüklerin kendi kendine yeten bir ekonomik sistemlerinin olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde değişen ihtiyaçlarla birlikte bu yaşam biçimi yeniden şekillenmek zorunda kalmıştır.

Tarihi süreç içerisinde göçerlerin yerleşik hayata soğuk bakmalarına rağmen, giderek yerleşik hayata geçmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Günümüzde göçerliği devam ettirenlerin sayısı oldukça azalmış durumdadır. Bu insanların yerleşik hayata geçmesinde otlakların kalmayıp, hareket alanlarının geniş olmayışı ve giderek kısıtlanması, gün geçtikçe meraların ziraat amaçlı kullanılması, hayvanları besleme ve korumanın zorlaşması, hayvancılığın eskisi gibi karlı olmayışı ve riskinin artışı gibi nedenlerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca köylere, şehirlere yerleşme arzusunun artması da önemli bir faktör olmuştur. Yine yerleşmeyi hızlandıran önemli nedenler arasında çocuklarını okutmak istemeleri, bir köye yerleştiklerinde köyün otlaklarından rahatça faydalanabilmeleri gibi sebepler yer almaktadır.

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Erdemli'de de konar-göçer hayattan yerleşik hayata geçen aşiretler bulunmaktadır. Bunlar; Ayaş, Bolacalı, Boynuinceli, Cerrahlı, Karakeşli, Kemikli, Koçaş Tekeli ve Tırtar aşiretleridir. Bu aşiretlerin tamamı ekonomi, eğitim gibi sebepler başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı yerleşik hayata geçmiştir. Bu aşiretlerin genç üyeleri yerleşik hayata geçilmesinden duyulan memnuniyetlerini dile getirirken bir önceki kuşak, eski günlerine olan özlemlerinden bahsetmektedir (Kırmızı, 2015: 13).

Araştırma alanımız Erdemli, Mersin iline bağlı, Mersin-Antalya karayolu üzerinde bulunan büyük bir ilçedir. Coğrafi açıdan dağlık olan ve nüfusunun büyük çoğunluğunun kendisini bir Yörük aşiretine dayandırdığı ilçede, tarım ve hayvancılık başlıca geçim kaynağıdır. Buna bağlı olarak

yöre halkı yazın yaylaya çıkar, kışın sahile iner. Geçmiş yıllarda geniş ve yemyeşil otlaklarıyla, hayvanların beslenme alanı olan yaylalar, günümüzde yazlık sebze ve meyve tarımının yapıldığı merkezler haline gelmiştir. Halk kültürü açısından bakıldığında zengin bir görünüm arz eden ilçede, göçebe yaşam biçimi halk kültürü ürünlerinde belirgin bir şekilde etkisini göstermektedir. Bu zengin kültür hazinesinin mutlaka kültür turizmine kazandırılması gerekmektedir. Böylelikle, hem milli ve manevi değerlerimiz yaşatılmış hem ilçe ekonomisine katkı sağlanmış olacaktır.

Ayrıca, Erdemli, 1954 yılında idari yapıya kavuşmakla birlikte köklü bir tarihe sahip olan bir ilçedir. Bundan dolayı ilçe sınırları içerisinde farklı medeniyetlerin izlerini bulmak mümkündür. Siyasi ve coğrafi sebeplerden ötürü Osmanlı Dönemi'nde Silifke'ye, Cumhuriyet Dönemi'nde ise Mersin'e bağımlı kalan ilçede, kentleşme süreci henüz tamamlanmamıştır. Ancak gerek kırsal kesimlerde gerekse de yerleşik hayata geçişin yaşandığı ilçe merkezinde kayda değer bir kültürel birikim söz konusudur. İlçede uzun yıllar dış etkenlere kapalı yaşayan Yörüklerin demografik ve kültürel hâkimiyeti göze çarpar. Bu toplum yapısı sayesinde kültürel unsurlar uzun yıllar korunabilmiştir. Erdemlide ilçe nüfusuna oranla az olmakla birlikte Kürtler ve Tahtacılar gibi farklı etnik ve dinî gruplar da yaşamaktadır (Kırmızı, 2015: 14).

İlçenin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Kıyı kesimlerinde turfanda sebzeçilik yapılmaktadır. Rüzgâr olmayan kesimlerde ise muz yetiştirilmektedir. Turunçgil bahçelerinin büyük kısmı limonluktur. İlçenin iç kesimlerinde buğday ve arpa yetiştirilmektedir. Dağlık bölgelerde ise geçim kaynağı hayvancılıktır. Kıyı kesimlerinde balıkçılık da yapılmaktadır. Köylerde el dokumacılığı ve sepet örücülüğü de hala önemini sürdürmektedir (Bali, 2015: 17).

İlçe halkı, milli ve manevi değerler ile gelenek ve göreneklerine bağlı, sosyal aktivitesi yüksek, günümüzün çağdaş ve teknolojik yeniliklerine duyarlı ve açıktır. İlçe; tarihi, coğrafi ve kültürel zenginlikleri, tabiat güzellikleri açısından çok zengin bir potansiyele sahiptir. Erdemli, yaz mevsiminde tarihi-turistik değerler ve uzun bir kıyı şeridiyle yerli ve yabancı turistleri çekmektedir. Bu hareketlilik ilçeye, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda büyük canlılık kazandırmaktadır.

Çalışmamız, bütün bu özellikleri bünyesinde barındıran bu ilçede devam eden el dokumacılığı geleneği üzerine şekillendirilmiştir.

3. Erdemli Yörük Kadınlarında El Dokumacılığı

Yörükler, Anadolu'ya geldikleri tarihten itibaren göçebe bir yaşam sürdürmüş ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Çalışmanın başında da belirtildiği gibi Yörüklerin temel geçim kaynakları hayvancılıktır ancak bunun yanında birçok ekonomik faaliyetleri de bulunmaktadır. Bu faaliyetler arasında dokumacılık, süt ve süt ürünleri üretimi, taşımacılık vb.

yer alır (Bali, 2015: 91).

Erdemli Yörükleri, bakımını üstlendiği ve etinden, sütünden, derisinden yararlandığı hayvanlarının yünlerini, çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak işlevsellikteki eşyaları üretmek için kullanır. Az yer kaplayan ve hafif eşyalar üretilmesinden dolayı dokumacılık, yılın belirli zamanlarında bir yerden bir yere taşınan bu topluluklar için konargöçer hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Yörükler genellikle kendi kıyafetini kendileri temin eder. Kadınlar, başlarına kendi işledikleri oyali yazmaları takar ve hemen hemen bütün kıyafetlerini kendileri diker. Teknolojik gelişmelerin uzağında yaşayan Yörüklerin, kendi kendine yeterli olmada başarılı olduğu alanlardan biri de kumaş üretimidir. Yörükler giysilerini diktikleri kumaşların yanında çarıklarını, çoraplarını da kendileri üretmişler. Böylece başkalarına muhtaç olmadan yaşamlarını sürdürmüşler (Tanyıldız, 1990: 79). Ancak değişen yaşam koşullarıyla birlikte bu üretim azalmış, yerini hazır endüstri ürünlerine bırakmaya başlamıştır.

Çoğu el sanatı, yüzyıllardan beri süregelen köklü bir geçmişe sahiptir. Yörüklerde, el sanatları bakımından büyük bir zenginlik görülür. Erdemli Yörük kadınları arasında mevcut el sanatları ürünlerine bakıldığında, onların yaşamlarında, bu tür uğraşların bir boş zaman etkinliği olmanın ötesinde, son derece işlevsel bir biçimde gelişip var olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, karşımıza çıkan belli başlı el sanatları, göçer yaşamın temel ihtiyaçlarından olan “çadır, çul, çuval, heybe ve kolan” üretme etkinliğini içine alan dokumacılık sanatıdır.

Yaşamlarını kendilerinin yaptığı, kolay sökülüp kolay kurulan çadırların içinde sürdüren Erdemli Yörükleri, gerek çadırlarda gerekse diğer eşyalarında doğal olarak yetiştirdikleri hayvanların yününden yararlanmış, çul, çuval, kilim, heybe, kolan vb. ürünlerinin yapımını kendi geleneksel yöntemleriyle gerçekleştirmişlerdir (Fotoğraf-2).

Söz konusu topluluk çadır, çul, çuval, heybe vb. dokuma ürünlerini “ıstar” (Fotoğraf-1) adı verilen bir tezgâhta yaparlar. Özellikle kadınlara has bir iş olan dokuma sanatı Erdemli Yörüklerinin geleneklerini, hayata bakışlarını, dünyayı algılayışlarını, yaşadıkları coğrafyanın, sahip oldukları tarihî dokunun özelliklerini yansıtmaya bağlamında çok değerlidir. Kadınlar bu dokuma ürünlerinde beğenilerinin yansımaları olan çok çeşitli motifler kullanırlar. Köylere göre farklılıklar gösteren motif adlarından bazıları ise şöyledir: Kirmenli, dana gözü, su, çapraz, çifte yaybaşı, pıtırak, gözlü pıtırak, kıvrımlı pıtırak, elma, turunç, kaşıklık, tahril, sülük, kurbağa, yarım kurbağa, tabakalı deligöz, ala boncuk, eyer kaşı, karnıyarık, çubuk, bıçkır, yıldızlı, çam dalı, eli belinde, karı boşatan, sinek, şakka, sığır sidiği, kelebek vb. [KK.1, KK.2, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13, KK.14].

Dokuma sanatı, Erdemli Yörük Kadınları arasında usta-çırak ilişkisi

içinde gelişmekte; bu ilişki ebeveyn ve çocuk arasında yaşanmaktadır. Dokuma işlerinde usta olan anne, sahip olduğu bilgi ve becerileri, kızına zaman içerisinde öğretmektedir. Motiflerin bir kalıp halinde öğrenilmesi ve kuşaklar boyu devam ettirilebilmesi bu sayede mümkün olmaktadır. Çalışmamıza konu olan dokuma ürünlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.1. Çadır

Genel olarak Yörük çadırı keçi kıldan yapılıdır. Kıl keçisi kırkılır, taranır ve elde edilen kıl eğrilir ve burma yapılıdır. Daha sonra bu burmalar kollara takılır ve kirmenlerle eğrilir. Elde edilen ipler bükülür. Bükme işlemi iki ipin birbiri ile dolanıp kalınlaştırılmasıdır. Buna “goğşama” adı verilir. Kırkılan kıllar taranarak pisliklerinden arındırılır. Goğşanan ipler dokunarak çul haline getirilir. Bu çul bir ucundan yere, ağaç kazıklarla tutturulur, diğer ucundan da kuvvetlice asılarak bir kişi tarafından dövülür. Dört tarafının uzunluğu eşitlendikten sonra yan yana getirilerek çuvaldız yardımıyla özel bir teknik kullanılarak dikilir (Kılınç, 2010: 39) böylece çadır, içinde yaşanılacak bir yer olarak hazır hale gelir.

Keçi besleyen Yörükler, kıldan yapılmış çadırlarda, diğerleri ise keçeden yapılmış çadırlarda oturur. Evi andıran Yörük çadırlarında, oturma, yatma ve yemek pişirme için bölümler vardır. Büyük çadırlarda, binek hayvanlarının bağlandığı bölümler de bulunabilir. Çadırın oturma bölümü, Yörük kilimleriyle döşenir, kenarlarda minderler bulunur. Çadırda, herkesin oturacağı yer bellidir. Yörüklerin kullandıkları çadırlar ve onların döşemeleri Türk sanatının gelişmesinde ve birçok mimarî yapının şekillenmesinde de ilham kaynağı olmuştur (Kılınç, 2010: 40-41).

Günümüzde çadır dokumacılığı özel amaçlı üretimler dışında neredeyse bitmiş durumdadır. Erdemli Yörükleri, maliyetinin düşük olması, kullanım ve taşıma kolaylığı sağlaması açısından hazır olarak aldıkları mavi muşamba çadırları kullanmayı tercih eder hale gelmiştir. Bu çadırlar da kıl çadırlarda olduğu gibi farklı ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılan bölümler yer alır. Çadırların iç döşemelerinde ise benzer şekilde halı, kilim, çul ve minderler kullanılır.

3.2. Halı-Kilim-Çul

Erdemli'de yaşayan Yörükler, çadırda yaşadıkları süre içerisinde yer döşemesi olarak genellikle keçe kullanır. Yünden yapılan bu keçeler Yörüklerce Konya'dan hazır olarak alınmaktadır. Alınan keçeler çok renkli motiflerle süslü olup köşesinde ya keçe ustasının ya da keçeyi alan kişinin adı yazılıdır [KK.2, KK.3, KK.4, KK.5, KK.6, KK.12, KK.13, KK.14]. Bu bölgedeki Yörüklerin çoğu sadece keçi beslediğinden koyunyününe sahip değildir. Fakat az sayıda Yörük'te rastlanan koyunların yünleri keçe alımında takas edilebilmektedir. Keçe, yere serilen bir çulun üzerine serilerek kirlenmekten korunur. Bununla birlikte Erdemli Yörükleri çeşitli

eşyalarının üzerini örtmek veya yere sermek için de çokça çula sahiptir (Fotoğraf-3).

Kıl çul olarak adlandırılan dokuma çulların sağ kısmında “çifte yaybaşı” motifi, sol kısmında ise “kvrımlı bıtırak” motifi kullanılır. Ortadaki çizgi şeklindeki motiflere ise “mutaf” denilir. Bu çulun orta kısmı keçı kılından, motiflerin yer aldığı yan kısımlar ise yünden yapılır [KK.2, KK.3, KK.4, KK.5, KK.6, KK.12, KK.13, KK.14].

Araştırma alanı Erdemlide yaşayan Yörüklerin hazır dokuma, fabrika ürünü halılar satın aldıkları da gözlenmiştir. Özellikle yaylada manarın (yayla evi, peynir yapılan ve saklanan oda) içinde yere, bu halılar serilmektedir.

Günümüzde dokumalar doğal yün yerine “orlon” adı verilen suni yünlerle yapılmaktadır. Doğal boyama tekniklerinin zahmetli ve masraflı olduğu için uygulanamaması ve bu bilgiye sahip kişilerin giderek azalmasıyla motifler hazır olarak alınan bu suni yünlerle dokunmaya başlanmıştır.

3.3. Çuval

Göç sırasında Yörüklerin en gösterişli ürünleri develerin üzerine iki taraflı yüklenen çuvallarıdır. Çuvalların çok renkli ve gösterişli olmasını sağlayan şey, çuvalların üzerindeki “yanış” adı verilen motiflerdir [KK.1, KK.3, KK.4, KK.5, KK.6, KK.11, KK.13, KK.14, KK.16]. Yüzyıllardır süren bu yaşam biçiminin verdiği birikimle üst düzey bir motif dünyası meydana getirmiş olan Yörükler, bu motiflerini özenle diktikleri çuvallarına da işler. Günümüzde bu bölgede deveyle göç kalmamış olsa da söz konusu çuvallar işlevlerini korumaya devam etmektedir.

Erdemli Yörükleri arasında ala çuval, kıl çuval ve un çuvalı olmak üzere 3 farklı türde ve işlevde çuval bulunur. Bunların dışında bir de erzak, tuz vb. taşınan torbalar vardır. Çuvallar, içerisine konulan eşyalara göre farklı renk, yün/ kıl ve desende dokunur. Söz konusu çuvalları şöyle sıralamak mümkündür:

3.3.1. Kıl Çuval: Keçi kılından dokunan bu çuvallar, ala çuvala göre daha dayanıklı ve hacim bakımından biraz daha büyüktür. İçerisinde kap-kacak ve erzak taşınan kıl çuvallar, ağırlık olarak en fazla yükün taşındığı çuvallar [KK.8, KK.9, KK.10, KK.11] olarak oldukça işlevseldir.

Alan araştırmalarında elde ettiğimiz bilgileri destekler ve tamamlar nitelikteki verileri bazı yazılı kaynaklarda görmek mümkündür. Dulkadir (1997:83), kıl çuvalların üzerinde genellikle motif bulunmadığını, atkılığı ve çözgüülüğünün kıldan oluştuğunu belirtir. Bu çuvallarda çözgüülüğe belli şekillerle konulacak renk çoğunlukla beyaz olur ve dikine bantlar halinde uzanır. Eğer kıl çuvallarda motif kullanılacaksa basit olduğu için bıtırak, sinek, meneğ, şakka motifleri tercih edilir. Saman taşımada kullanılan kıl

çuvalların daha büyük olanlarına ise “harar” denilir [KK.2, KK.3, KK.4, KK.5, KK.6, KK.12, KK.13, KK.14].

3.3.2. Un Çuvalı: Rengi beyaz olduğu için “ak çuval” da denilen un çuvalı, koyunyününden yapılıdır. Motifsiz olan un çuvalının aralarından siyah iplikle nakış geçer. Daha eski dönemlerde develerin yüklenmesi sırasında en son deveye çadır, ondan bir önceki deveye ise un çuvalları yüklenirmiş [KK.4, KK.5, KK.6, KK.7, KK.8, KK.9].

Kıl çuvalların aksine un çuvallarının atkılığı ve çözgölüğü yün veya pamuktur. Yaylaya çıkıldığında çuvalın altına yassı bir taş konulur, üzerine de “yük çulu” denilen bir örtü örtülür. Un çuvallarının kendine özgü bir motifi yoktur denilebilir [KK.1, KK.2, KK.3, KK.5, KK.7, KK.10, KK.11, KK.15]. Un çuvallarında diğer dokuma türlerinde olduğu gibi belli bir kalıp dâhilinde motifler tekrar edilmeyebilir. Çoğunlukla basit ve küçük ebatlı motifler tercih edilir. Bıtırak, sinek, şakka, meneğ, sığır sidiği motiflerini çuval üzerine serpiştirilmiş halde her zaman görmek mümkündür (Dulkadir,1997: 83; Pekin, 1977: 214).

3.3.3. Ala Çuval: Yörüklerin eşyalarının yer aldığı çuvallar ise ala çuvallardır (Fotoğraf-4). Yaşam biçimleri dolayısıyla çeyiz kültürünün pek gelişmediği Yörüklerde, kızların en önemli çeyizleri rengârenk ve üzeri motiflerle süslenmiş olan ala çuvallardır. Ala çuvalın içerisine; tüm özel eşyalar, elbiseler, bezler, para ve ziynet eşyaları, misafir için ayrılan yorganlar konulur ve taşınır. Bir misafir geldiğinde yorganı, yastığı, battaniyesi ala çuvalda hazır bulunur [KK.1, KK.2, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13, KK.14].

Ala çuvalların kenarındaki kulpları da farklı motiflerden olur. Genellikle bir çiftinde bıtırak, diğerinde kelebek motifleri kullanılır. Önüne kırmızı, beyaz keçe dikilir [KK.1, KK.2, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13, KK.14].

3.3.4. Torba: Düz dokuma teknikleri ile dokunmuş ve küçük boyutta tek parça halinde olan taşıma eşyasıdır [KK.1, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13]. Torba, heybenin kullanıldığı yerlerde ama genellikle azık taşımak için ya da çadırın süslenmesinde kullanılır. Hayvanların saman ve yemleri de torbalar içerisine konularak taşınır. Torba sapından tutularak omuzda veya göğüs üzerine çapraz asılarak kullanılır. Torba sapları elde, birden fazla iplik grubu ile tek renk ya da birden fazla renk ve farklı teknikler ile örülür. Çadırdaki tuz torbası, kaşık torbası, iğlik (bir çeşit dikiş torbası) gibi amaçlarına göre değişik ölçülerde torbalar bulunur (Atlıhan, 1999: 37).

3.4. Heybe

Heybeler, çobanların içinde yiyecek taşınması, alış-veriş merkezlerinden karşılanan ihtiyaçların eve getirilmesi, yerleşim yerine uzak olan pınarlardan alınıp kaplara konulan suyun taşınması gibi pek çok

fonksiyonu olan ve bütün Yörüklerde vazgeçilmez bir dokuma türüdür (Fotoğraf-5). Heybenin arkası düz dokuma olup, ön tarafında çeşitli nakışlarla işlenmiş kısımlar bulunur. Ancak her iki tarafı düz dokuma olan türleri de vardır [KK.1, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13].

Heybe, sadece içine eşya konulup taşınan bir dokuma ürünü değildir. Heybe, aynı zamanda para gibi bir ödeme aracıdır (Atlıhan, 1999: 38). Köylerde insanların birbirlerine borçlarını ödemek için kullandığı değiş-tokuş unsuru ya da düğünlerde hediyeleşme geleneğinde önemli bir eşya niteliği de taşımaktadır [KK.1, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13].

3.5. Kolan

Erdemli Yörükleri, kolan adı verilen bağları çeşitli amaçlar doğrultusunda farklı kalınlıklarda dokuyarak kullanır. Kolan dokumalar, hayvanlara yük bağlamada, çocuğu beşiğe veya sırtta bağlamada, beşiği sırtta almak için, sırtta taşınan dokuma eşyaların sap kısmında, çeşitli yük taşıma işlerinde kullanılır (Fotoğraf-6). Kullanım şekillerine göre çeşitlenmekte ve “bağcak”, “durmaş ipi” gibi isimler almaktadır [KK.1, KK.2, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13, KK.14]. Kolan dokumaların hammaddesi genellikle Yörüklerde çok miktarda elde edilen ve kullanım alanı bulan kıl lifleridir. Desenli dokunabildikleri gibi boyuna çizgili de dokunabilirler (Akan, 2016: 27).

Yörükler, bebeklerini çoğunlukla sırtlarına bağlayarak günlük işlerine devam ederler. Bebeklerin rahat ve korunaklı bir biçimde taşınabilmesi için kullanılan kolanlar da günümüzde çeşitli renklerdeki orlon iplerden dokunmaktadır [KK.1, KK.3, KK.4, KK.7, KK.8, KK.9, KK.10, KK.11, KK.13].

Çalışmamız boyunca sözünü ettiğimiz bu dokumalar elbette kültürel miraslarımız arasında önemli bir yere sahiptir. Erdemli Yörükleri arasında giderek azalmakla birlikte varlığını sürdüren bu mirasın yaşatılması için kullanılacak alanlardan biri de turizmdir. Bu konudaki görüş ve önerilerimiz sonuç bölümünde yer almaktadır.

4. Sonuç

Bir ülkeye, ulusa veya topluma millî kimlik duygusu veren şey sahip oldukları kültürel miraslarıdır. Dolayısıyla bu mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekir. Bu düşünce, küresel bir uygulama olarak bütün eğitim sistemlerinde yerini almaktadır. Yani geleneksel kültürü koruma ve gelecek kuşaklara aktarma çabası, aslında ülkemizle sınırlı bir hareket değildir. Uluslararası toplum, bu konuda daha organize ve güçlü bir eylem ortaya koyma çabasını UNESCO çatısı altında uzun süredir devam ettirmektedir (Oğuz, 2009:8).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, bir toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar getirdiği miraslarını korumasına ve gelecek kuşaklara aktarmasına katkı sağlayacak yol, yöntem ve imkânları tanımlar ve hemen her toplumda dile getirilen kültürümüz yok oluyor biçimindeki hayıflanmalara da kısmen cevap niteliği taşır. Somut olmayan kültürel miras ulusal envanteri unsur listesinde 01.0035 envanter numarasıyla "halı dokuma geleneği" yerini almıştır (URL-1). Halı dışında kalan çul, çuval, heybe ve kolan dokumalarının da bu listeye dahil edilmesi olasıdır.

Günümüzde küreselleşmeden uzak kalmak ya da karşısında durmak mümkün görünmüyor. Ancak kültürel değerlerimizin yaşatılması ve sonraki kuşaklara aktarılması noktasında yapılabilecek şeyler olmalıdır. Bu noktada yerel ürünlerle çıkış yolu aramak önemli seçeneklerden biridir. Oğuz (2009:9), bu süreçte göz ardı edilmemesi gereken konulara dikkat çekiyor. Oğuz'a göre, küreselliğin hızı karşısında küresel olanla yerelin karşı karşıya getirilmesi, her ikisinin de biraz birbirine dönüşmesiyle sonuçlanacaktır. Yani yerel ürünler küresele karşı direnirken kendilerini yenileyecektir ya da yenilemek zorunda kalacaktır. Bu bağlamda düşünüldüğünde konumuz olan el sanatlarının yaşatılması da kendini yenilemesiyle mümkün görünmektedir. Bu süreçte turizm ve el sanatları birbirlerini besleme ve yaşatma potansiyele sahiptir.

Dünyadaki turizm anlayışı değişmeye başlamış, doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürün izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları alış-veriş ortamları, eğlence biçimleri ilgi çeker olmuştur. Her yerde olabilen standart, kimliksiz ürünler ve yerlere ilgi azalmakta, bu gibi yerler itici bulunmaktadır.

İnsanlar eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görmenin yanı sıra kendi kültürleri dışındaki yerel kültürlere de ilgi duymaya başlamışlardır. Doğa koşullarına bağlı kalmadan turizmi tüm yıla yaymak, turizme bir dinamizm kazandırmak, ülke kültürünü yerli ve yabancılara tanıtmak, korumak, geçmişe ve geleceğe sahip çıkmak için kültürel turizmin geliştirilmesi önemlidir. Ancak kültür mirasının turistik kullanımında koruma-kullanma arasındaki dengeyi sağlamak gerekir. Kültürel ve toplumsal ürünler, nesilden nesile oluşan ve kendine has özellikleriyle benzersiz sosyal ürünlerdir. Tüm bu nedenlerden dolayı turizmin hangi türü olursa olsun, sosyal, toplumsal ve kültürel kimliğin korunması ve sürdürülebilirliği, doğal, tarihi, kültürel tüm kaynakların korunması anlayışı ile ele alınmalıdır.

Yörüklerin yaşamına el sanatları açısından bakıldığında, dokumacılığın eskisi kadar yapılamadığı, dokuma kültürünün giderek yerini hazır ürünlere bıraktığı gözlenmektedir. Bölgeye özgü doğal ve kültürel mirasın, geleneklerin kültürel turizm kaynağı olarak kullanılmasını

sağlamak gerekir. Maddi kültürün bir parçası olan bu ürünlerin de kullanılan hammadde, araç, gereç, yayılma alanları, dokuma teknikleri, kullanılan renk ve motifler gibi açılardan incelenmesi çok önemlidir. Kültür turizminin birinci amacı kültürel varlıkları korumak olmalıdır. Söz konusu el dokumaları bölgenin yerel ve ulusal bağlamda tanıtımı açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ancak turizm alanında el sanatlarından sağlanan gelirlerinin artırılması ve sürdürülebilir olması için yerel halk, devlet kurumları ve özel kuruluşlar, üniversiteler, yerel yönetimler, işyerleri kültür turizminin geliştirilmesi sürecinin içinde yer almalı ve işbirliği içinde çalışmalıdır. Kültür turizmi, toplumun her kesimine yarar sağlamalıdır.

Aynı zamanda merkezi ya da yerel yönetimin, el sanatları alanında örgün ve yaygın eğitime kaynak ayırıp, üniversiteler veya Milli Eğitim Bakanlığı'ndan destek alarak bu bölgedeki halkı, turizm ve el sanatları konularında eğitmeleri, çeşitli projelere yönlendirmeleri, aynı zamanda da finansal olarak desteklemeleri gerekir.

El dokumalarında kullanılan motifler modernize edilerek günümüzün ihtiyaçları doğrultusunda, yine el yapımı çanta, kişisel ya da dekoratif aksesuar, ev eşyası vb. amaçlar doğrultusunda kullanılabilir. Bu dokuma ürünlerin, fuar alanlarında stant açılarak tanıtımı ve pazarlanması mümkün olabilir. Fuar alanları dışında gerek ilçede, gerek ilçenin bağlı bulunduğu şehir merkezinde ve diğer illerde pazarlanabilecek yerler kurulabilir. Günümüzde de gittikçe yaygınlaşan ve devlet politikalarıyla desteklenen kadın üretici pazarları bu amaç doğrultusunda kullanılabilir bir mekân gibi görünmektedir. Ürünlerin satışı, hem üretici olarak Yörük kadınlarına, hem pazarlayan kişilere istihdam yaratmaya katkı sağlayacaktır. Böylelikle Yörük kadınının işgücü olarak bölge ekonomisine de yararı olacaktır.

Yörük el dokuma sanatında kullanılan motifler ve bu motiflerin sembolik ifadeleri özelinde yeni araştırmaların yapılmasının, yine bu motiflerin günümüz estetik ve sanat anlayışıyla yeniden yorumlanarak yeni sanat eserlerinde kullanılmasının, Yörük kültürü ve sanatının tanıtılmasına ve devamına da büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ATLIHAN, Şerife (1999). "Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torba Dokumalar". *Erdem Halı Özel Sayısı I*, 10(28), s. 35-45.
- AKAN, Meral (2016). "Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği". *Kalemisi Dergisi*, C. 4, S. 7, s. 39-58.
- BALİ, Aslı (2015). *Mersin Konargöçerlerinin Halk Kültüründe İnanışlar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar*, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- DULKADİR, Hilmi (1997). *İçel'de son Yörükler Sarıkeçeliler*. Mersin: Çağlar Ofset.

- KILINÇ, Nurdan (2010). *Antalya Yöresi Yörük Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KIRMIZI, Ömer (2015). *Erdemli Halk Kültürü Araştırması*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SEYİRCİ, Musa (1996). *Batı Akdeniz'de Yörükler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SOYLU, Sıtkı (1997). *Göçebe Yörük kültürüyle ilgili bazı gözlemler*, İçel Kültürü Dergisi, 46-61, s. 7-9.
- TANYILDIZ, Ali (1990). *Orta Asya'dan Gedikli Köyüne Honamlı Yörükleri*. Isparta: Tokoğlu Ofset.
- ÜNSAL, Deniz (2012), *Kültürel Miras Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Beytul Uçar, 1938, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-2: Durdane Koca, 1955, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-3: Elife Koca, 1948, Erdemli, Yok, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-4: Erol Koca, 1972, Erdemli, İlkokul, Evli, Çiftçi, Erdemli, Mart-2018.
- KK-5: Hacer Koca, 1977, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-6: Hatice Çetin, 1954, Elvanlı, Yok, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Şubat-2014.
- KK-7: Hatun Develi, 1965, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-8: Havva Develi, 1972, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-9: Hüseyin Bal, 1965, Erdemli, İlkokul, Evli, İşçi, Mersin/Merkez, Temmuz-2014
- KK-10: Kerim Demir, 1962, Erdemli, Ortaokul, Evli, Çiftçi, Mersin/Merkez, Eylül-2014
- KK-11: Mehmet Koca, 1943, Erdemli, Yok, Evli, Ev, Hayvancılık, Erdemli, Mart-2018.
- KK-12: Nasif Uğuz, 1962, Erdemli, İlkokul, Esnaf, Erdemli, Şubat-2014.
- KK-13: Osman Yılmaz, 1936, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-14: Senem Uğuz, 1938, Erdemli, Yok, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Şubat-2014.
- KK-15: Ünzile Taş, 1956, Erdemli, İlkokul, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Mart-2018.
- KK-16: Zeliha Mavi, 1944, Erdemli, Yok, Evli, Ev Hanımı, Erdemli, Şubat-2014.

EKLER

Fotoğraf 1 - Istar

Fotoğraf 2 - Çuval Dokuyan Erdemli Yörük Kadını

Fotoğraf 3 - Çul

Fotoğraf 4 - Ala Çuval

Fotoğraf 5 - Heybeyle Su taşıyan Erdemli Yörük Kadını

Fotoğraf 6 - Kolan Örnekleri